

STROOM 4 EMANCIPATIE IN DE MIDDENSCHOOL

Paul Hoornweg,
Corine Weerman

Van de stroom middenschool treft u hieronder een verslag aan dat afwijkt van de andere stroomverslagen.

'Omdat in onze stroom de leerervaringen voornamelijk op het gebied van de interactie lagen en die leerervaringen dus voor iedereen verschillend waren, leek het ons eigenlijk niet mogelijk, maar ook niet zinvol, een algemeen inhoudelijk verslag te maken: de deelnemers zelf weten wel wat er gebeurd is en als buitenstaander leer je meer over wát we gedaan hebben, als je er een van de vele boeken over interactie op naleest', aldus Corine Weerman (een van de voorbereidsters van de stroom) namens de groep.

De redactie meent er goed aan te doen toch twee persoonlijke reacties op te nemen die haars inziens de meningen weergeven die er over de stroom middenschool zijn.

Corine Weerman schreef het eerste stuk: 'Wat is wel, wat is niet bereikt?' Paul Hoornweg schreef het tweede stuk: 'Emancipatie in de middenschool'.

1 WAT IS WEL, WAT NIET BEREIKT?

De vragen van waaruit we aan het werk gingen, waren (volgens mij): *wat is emancipatorisch* en *wat is emancipatorisch onderwijs*. De werkwijze die we kozen in onze poging antwoord te krijgen op die vragen, kan ik het best beschrijven in deze reeks vragen (de volgorde is van essentieel belang):

- In hoeverre gedraag ik me naar mijn mening zelf geëmancipeerd in een groep?
- Wat versta ik dus blijkbaar onder geëmancipeerd?
- Wat verstaan anderen onder 'geëmancipeerd'?
- Wat zou ik nu onder geëmancipeerd willen verstaan?
- Wat moet emancipatorisch onderwijs dan inhouden volgens mij?

Ik heb op de eerste drie vragen - onvolledig - antwoord gekregen, aan de laatste vragen ben ik niet eens toegekomen. We zijn dus eigenlijk met twee dingen bezig geweest: met interactieprocessen (vraag a.) en met het begrip emancipatie. Maar onze stroom heette 'Emancipatie in de middenschool'. Die middenschool bleef voor mij wat schimmig op de achtergrond.

De organisatoren hadden gehoopt een zodanig samengestelde groep te krijgen, dat die vergelijkbaar zou zijn met een team middenschooldocenten. Dat is slechts ten dele gelukt: wel waren er grote verschillen in vooropleiding en werksituatie, maar slechts twee deelnemers waren geen docent Nederlands. (Wat ongetwijfeld te wijten is aan een gebrekkige wervingskampagne.)

In de gesimuleerde vergadering (een groep docenten van een middenschool, die een projekt gaat opzetten voor een groep leerlingen) ontstonden wel degelijk kommunika-

tieproblemen, maar of die (mede) veroorzaakt werden door verschil in taalgebruik en/of door bestaande vooroordelen (zie de folder), daarop werden die problemen niet geanalyseerd. Geanalyseerd werd vanuit de theorie over groepsprocessen, het werkkerrein van de trainers. Zodat de uitkomsten een soort algemene geldigheid bezaten, wel belangrijk, maar niet specifiek voor de middenschool. (Zo werd bijv., toen samenwerking niet lukte, de vraag gesteld: 'Is deze groep wel al door alle voorbereidende fasen heen; voelt iedereen zich - bijvoorbeeld - wel al geaccepteerd door de groep? Want als dat niet zo is, kan een groep nog niet goed samenwerken'. Het antwoord op de vragen was in ons geval *nee*, en daar probeerden we dan wel iets aan te doen, maar we vroegen ons niet af of dat 'ik voel me nog niet geaccepteerd door de groep' veroorzaakt werd door - om nou maar eens iets te noemen - verschil in taalgebruik of bestaande vooroordelen.)

We hadden de middenschool ook nog op een andere manier kunnen binnenhalen, bijv. door na te gaan of iemand misschien een ervaring kon inbrengen die vergelijkbaar zou zijn met een situatie die we op een middenschool verwachten (om die dan bijv. d.m.v. een rollenspel te analyseren). Dat hebben we niet gedaan en niemand heeft ook blijkbaar de behoefte gevoeld zo'n ervaring in te brengen. De mensen van wie ik zeker een dergelijke inbreng verwachtte (omdat ze werkzaam zijn op een experimenteerschool) zijn helaas niet op de conferentie verschenen. Maar of dat nou de oorzaak is . . .

Ik heb dit schimmig-blijven van de middenschool achteraf wel jammer gevonden, hoewel niet zo erg als nu misschien door dit verslag lijkt, want er staat zeer veel tegenover: ik heb erg veel geleerd over groepsprocessen in het algemeen en over hoe ik zelf in zo'n groep meedraai; daarbij ben ik me ook nog bewust geworden van mijn eigen ideeën over emancipatie en ik heb weer erg veel aardige mensen leren kennen - meer dan andere jaren en dat komt ongetwijfeld ook door het onderwerp van deze stroom. Ik ben dus best tevreden.

2 EMANCIPATIE IN DE MIDDENSCHOOL

Natuurlijk hebben zich er hartverscheurende taferelen afgespeeld toen de deelnemers van deze stroom weer naar huis vertrokken.

Hoe kon het ook anders na vier dagen met elkaar opgescheept te zijn met geen programma dan 'kijken-wat-er-nu-weer-gebeurd' en daarover lekker met elkaar praten. De onderlinge band die zo wel ontstaan moet is zeer sterk. Je kunt je natuurlijk wel afvragen of het gebeuren tijdens de stroom 'Emancipatie in de Middenschool' wel een reële afspiegeling is van de situatie in een lerarenteam in een toekomstige middenschool!

Vooronderstellingen - basisgedachten

In de voorinformatie in de V.O.N.-folder bleek al dat uitgegaan zou worden van twee zeer verschillende uitgangspunten:¹

- 'Centraal hierbij staat de vraag naar de relatie tussen individuele ontplooiing en sociale bewustwording'.
- 'Centraal staat: Hoe reageren wij als docenten op elkaar in een denkbeeldige middenschoolsituatie'.

Het bekende - hinken op twee gedachten - dus.

Hieronder zal blijken dat tijdens het hinkelen doelbewust over de sociale, maatschappelijke relevantie-vraag werd heengestapt.

De kerngedachte van het V.O.N.-congres was:

‘De taal die een arbeiderskind van thuis en de straat meebrengt, moet in de school niet direct worden afgewezen. Kinderen moeten zich kunnen uiten en zonder meteen geremd te worden door taalregels. Kernvraag: hoe vergaat het die kinderen straks bij de selectie in het vervolgonderwijs?’ (Ton Elias in NRC-Handelsblad 12-4-1975).

Mooie woorden en zinnig om over te praten, vooral met betrekking tot de middenschool.

Is het immers niet zo dat wij in vergelijking tot kinderen uit de oude stadswijken, de arbeiderskinderen, kortom wat met een fraaie term wel de ‘sociaal benadeelde’ kinderen genoemd worden, behoorlijk aan de goede kant van de maatschappij zitten? Dat wij wel alle kansen hebben kunnen benutten? Dat er talloze barrières zijn waardoor die kinderen die kansen beslist niet krijgen? Dat wij daarom relatief en in vergelijking tot die kinderen, die waarschijnlijk de bevolking van de toekomstige middenschool gaan vormen door het waarschijnlijke voortbestaan van atheneum, gymnasium en havo op onderwijsgebied best wel geëmancipeerd genoemd mogen worden? En dat wij ons daarom in eerste instantie niet met onze maar met hun emancipatie dienen bezig te houden?

Wij hebben het met angstvalligheid vermeden. Wij gingen liever een ‘moeilijke’ discussie over onze maatschappelijke verantwoordelijkheid en de concrete invulling hiervan in onze lesprogramma’s uit de weg door louter over onszelf te praten.

Dat dit tijdens een V.O.-congres is kunnen gebeuren geeft aan in welke richting de V.O.N. helaas opdrijft: van ‘kritiese’ naar ‘bezorgde’ leraren, van aksiegroep naar burgerlijke belangengroep, gericht op de eigen ontwikkeling van de leden.

Het verschuiven van de doelstellingen

Samengevat: ‘Deze dagen gaan dus (!) niet inhoudelijk over emancipatorisch moedertaalonderwijs in de middenschool, . . .’ Het tegendeel was het geval, nl.: ‘. . . maar over het proces van samenwerking daarbij’, en onze trainers hadden hierbij op het oog ‘onze echte ervaringen en gevoelens’². Dit was in feite het uitgangspunt waarop de groep van start ging.

Opvallend was, dat bij nauwkeurige lezing van de voorinformatie de leidraad van congres en stroom (emancipatorisch moedertaalonderwijs) met de grootste vanzelfsprekendheid weggedefinieerd waren! ‘De interactie-aspecten zullen het belangrijkste worden . . .’³.

Het resultaat: een waardenvrije relevantieloze interactie-toestand, alhoewel nog steeds de indruk bij veel van de deelnemers gewekt bleef dat er een bepaald programma vaststond: ‘De gebeurtenissen in de stroom zelf (w.o. simulaties en rollenspelen) worden de aanknopingspunten om het proces bespreekbaar te maken’³.

Er zou dus iets gebeuren!

Maar zelfs dit miniem stukje doelstellings-relikwie bleef verborgen in de chaos van het

groepsproces. Dit was de grote frustratie van de zgn. non-directief 'geleide' stroom. Dat krijg je ook als mensen praten over 'wat er gebeurt als mensen (!) samen-werken'². Onder het motto: 'het is gewoon leuk om te zien hoe 17 wildvreemde mensen met elkaar de kachel aanmaken': de schorpioen die zichzelf de doodsteek geeft in de kring van 'feed-back'.

De gevolgen

Wat betekenden voorgaande opmerkingen voor de stroom-discussies? Een aantal malen raakte het gesprek in de stroom in een kritieke fase: doorslaan naar sensitivity-training (met gebruik van de video) of terug naar de doelstellingen en deze inhoud geven door met een concreet onderwerp bezig te zijn om zodoende duidelijk te krijgen hoe emancipatorisch in de school/klasse-situatie begrepen en uitgediept kan worden.

Dit kwam bijvoorbeeld tot uiting in twee flapteksten opgesteld door 2 sub-groepen:

A. Stel: wij zijn een voorbereidingsgroep met als taak een middenschool op te zetten. Afgeleide doelstellingsinhoud:

- vakkenintegratie
- sociale bewustwording
- individuele ontplooiing
- de inbreng van de leerlingen van de leraren en hun rol van de ouders
- de samenwerking tussen leerlingen, leraren en ouders.

Als middel om dit voor ons te bespreken kiezen we voor plenaire besprekingen.

Een andere sub-groep trachtte een compromis tussen het ontwikkelen van het groepsproces en het vasthouden aan de stroomdoelstellingen als volgt te formuleren:

B.

- Aan de hand van een concrete opdracht, die emancipatorisch gedrag/emancipatie van de leerlingen ontwikkelt willen wij een groepsproces op gang brengen.
- Dit groepsproces willen wij analyseren op emancipatorisch gedrag van onszelf.
- Wij hebben geen bezwaar tegen het gebruik van video mits dit ondergeschikt is aan de doelen van de groep.

Plenair werd besloten beide doelstellingen te combineren en in een thema ('Markt') dit uit te werken. Het was donderdagavond.

De steek van de schorpioen

Wat zich de volgende dagen heeft afgespeeld heb ik al enigszins onder - het verschuiven van de doelstellingen - aangestipt. Kern van de zaak is dat met veel vertrouwen en inzet gestart werd met het inhoud geven en uitwerken van de taak die we ons stelden. Dit verzande dan onherroepelijk bij gebrek aan gespreksstructuur, het niet waarmaken van de door de stroomleiding gewekte verwachtingen maar vooral door manipulaties van de trainers ('En dan nu een stukje theorie' - 'Even wat feed-back'). Kortom, teleurstelling over het uit de weg gaan van de fundamentele zaken en het verzeild raken in de brei van verwarring. Waarna de stroomdiscussie over emancipatie verward werd met meta-communicatie betreffende de gespreksnormen die we ontwikkelen in zo'n

gesprek.

Discussiëren dus *over* hoe we zouden moeten praten *over* het invulling geven *van* . . .

De doodssteek: beet!

Pakkie an?

Het zal duidelijk geworden zijn dat we heel veel hebben gepraat, maar niet over het onderwerp dat juist op het ogenblik van zo'n grote importantie is om duidelijkheid over te krijgen en dat heel toevallig ons thema was.

Natuurlijk kan niemand er bezwaar tegen hebben als iemand meer wil weten over zijn functioneren in een groep als leraar enz., maar of dat uitgerekend op een V.O.N.-emancipatorisch moedertaalonderwijs-congres moet gebeuren kun je je toch met recht afvragen.

De les voor volgende jaren zou kunnen zijn dat stromen beter en dwingender dan nu (het euvel speelt bij meer stromen!) voorbereid moeten worden. Dan weten de inteke-naars zowel als de begeleiders wat ze kunnen verwachten. Dan zou ook het congres dienstbaar kunnen zijn aan de doelstellingen en discussies binnen de Vereniging. Dat zou de kans vergroten dat het congres-thema vanuit een veelvoud aan invalshoeken bekeken en inhoud gegeven kan worden. Als zodanig zou het congres bij kunnen dragen aan een geïntegreerde standpuntsbepaling en de meningsvorming binnen de V.O.N.

Blijkbaar is dit hard nodig . . .

VERWIJZINGEN

- 1 V.O.N.-folder, begin maart.
- 2 uitnodiging stroom 4, 26 maart.
- 3 voorinformatie, 3 april.